

ISMERTETÉSEK.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése. 1859—1934. A választmány megbizásából szerkesztette dr. GYÖRGY LAJOS főtitkár. Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület. Cluj-Kolozsvár, 1937. 4°. [2] + IV + 344 + [2] lap.

1859. november 23-án, gróf MIKÓ IMRE kezdeményezésére alapították azt az egyesületet, amely azóta úgyszólván töretlenül, szinte minden tudományszakra kiterjedően hordozója, ápolója, művelője az erdélyi magyar tudományos életnek. Az alapítás ideje az abszolutizmus korára esett, ezért nem létesült egy nyíltan *tudományos egyesületnek* megjelölt intézmény, hanem csupán *múzeum*, amelynek létrehozására és fenntartására tömörültek egyesületbe azok, akik pártolták ezt a gondolatot. Az egyesület célja azonban — amit az alapszabályok némiképen kifejeztek is — valójában kettős volt: Erdély ritkaságainak, régiségeinek, természeti kincsei válogatott darabjainak összehordása mellett *az anyag tudományos feldolgozása is*, tehát egy bizonyos mértékben helyi jellegű egyesülés és gyűjtőtevékenység mellett a „tudományosságnak egy új templomot alkotni“.

Az *Erdélyi Múzeum-Egyesület* tudósai kutatásaik eredményeit szóban a tudományos előadásokon, írásban pedig az EME kiadványaiban mutatták be; a nyomtatásban megjelent értekezések előzőleg legnagyobbbrészt szóban is elhangzottak mint tudományos előadások. Ezek mellett az EME új előadástípust is vezetett be: a *népszerűsítőt*, s ha az EME 75 éves munkateljesítményét és működésének eredményeit lemérjük, úgy ezeknek a népszerűsítő előadásoknak a közművelődés szempontjából való jelentősége a maga területén nem marad mögöttes a szaktudományok terén elért nem egyszer világhírű kutatásoknak. Nevezetes életmegnyilvánulásai voltak még az egyesületnek az Erdély különböző városaiban rendezett vándorgyűlések is.

Az EME tagjai munkásságukat már egy évvel a megalakulás utáni időtől kezdve *szakosztályok* keretein belül fejtették ki. Előbb két, majd három, végül négy szakosztály volt: *Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi, Természettudományi, Orvostudományi és Jog- és Társadalomtudományi* szakosztályok. Az első kettő a legkorábbi elkülönülés eredménye, a harmadik a Természettudományiból nőtt ki és összeolvadt a *Kolozsvári Orvos-Természettudományi Társulattal*, a negyedik

pedig 1906-ban alakult meg. A szakosztályok megalakulása és fejlődése-átalakulása azonban nem volt zökkenőmentes: igen heves szervezeti harcokkal járt együtt. Az idők során különböző mértékű volt a kapcsolat az EME és az egyes szakosztályok között, a természetes és szoros viszony mellett egyes periódusokban szinte még a névlegesnél is lazább. Döntő jelentőségű volt az a küzdelem, amely hosszú éveken át folyt az EME *gyűjtőtevékenységét*, illetve *tudományos munkásságát* fontosabbnak, sőt szinte kizárólagosnak tartó, vagyis az EME műzeumi, illetve tudományos jellegét kidomborítani kívánó két tábor között: a *múzeális és akadémikus felfogás* közötti erős összeütközés. Ez az ellentét az EME alapításának körülményeiből eredt, amikor — mint már említettük — a politikai helyzet kényszerűsége folytán nem volt lehetséges egy *erdélyi magyar tudóstársaság* megalakítása.

Az 1906-os alapszabálmódosítást követő rendezett helyzetet a háború és az uralomváltás borította fel. Az EME szorosan hozzá-nőtt a kolozsvári egyetemhez (az egyetem alapításakor az állam és az EME között megállapodás jött létre, amely biztosította az EME gyűjteményeinek használatát az egyetem számára és amelynek értelmében az EME egyes tárainak igazgatói az egyetem megfelelő szak-professzorai lettek), az uralomváltás pedig elűzte az egyetem tanárait és tudományos munkásait. Az EME természettudományi és orvostudományi kutatói különösen sokat vesztek az egyetem magyar jellegének megszűnésével — ha itt lehet egyáltalán fokozatokról beszélni —, hiszen elvétellettőlük ezáltal a laboratóriumi, intézeti kísérletezés és klinikai munkálkodás lehetősége. Az EME jogi helyzete is nehezen tisztázódik az új uralom alatt és bizony már benne jártak a huszas években, mikor — egyik szakosztály a másik után — ismét megkezdhette működését, a jogtudományi meg éppen csak 1931-ben. Pedig ez utóbbinak a kétféle előadáson és vándorgyűléseken kívül éppen olyan működési területei is voltak, amelyek a nép egészen szegény rétegei számára jelentettek áldásos segítséget. Ilyenek voltak a *Néphivatal* (a szegények ingyenes jogi tanácsban való részesítésére alakított szerv), a *Tüdőbeteg Gondozó Intézet*, a *Patronázs-munka*, a *Főiskolai Szociális Telep*.

A román uralom alatti időben való működés nehézségeit mutatja, hogy a tervezett előadások egy része, engedély hiánya folytán, kényszerűségből elmaradt. A történeti szakosztály ezidőben mégis megtartott népszerűsítő előadásai viszont egymással már szerves összefüggést mutatnak: az egy cikluson belül helyet foglaló előadások egy vezető gondolat köré csoportosultak. *Erdély művelődése*, *Erdély középkora*, *a magyar kritika*, *a vallások szerepe Erdély művelődésében*, *az erdélyi közszellem*, *a történelem nagy művelődési mozgalmái* stb. voltak ezek az átfogó gondolatok. Az előadássorozatok középpontjába tehát

Erdély került; az erdélyi magyar életre nehezedeő új és keserves abszolútizmus alatt Erdélynek szellemi eszközökkel *önmagából* való megerősítését az EME alapításának korához hasonló időben *ugyanazon erdélyi lélek* munkálta.

A kezdet körülményeinek nehézsége ellenére való hatalmas lelkesedés, a megindulás buzgalma után való hanyatlás, szervezett küzdelmek, felemelkedés, összeomlás, újjáéledés, vergődés és kitartás háromnegyedévszázada alatt a négy szakosztály összesített adatai 2509 tudományos és 776 népszerűsítő előadást mutatnak, az egyesületből kiinduló tudományos irodalmi munkásság pedig 600-nál több önálló művet és különlenyomatot és 180 kötetnyi folyóiratban 52.000 lapot és 500 táblamellékletet tesz az EME multját kutató elé. *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedévszázados tudományos működése* című könyv ezt a működést és ezt a munkateljesítményt adja elő és jegyzi fel. Az EME már az 1909-es jubileum alkalmával elhatározta, hogy az évfordulónak irodalmi emléket állít, a nagy műnek készülő vállalkozás azonban félbemaradt. Ha anyagi helyzete rosszabb volt is s a körülmények súlyosabbak voltak is, 1934-ben megújította elhatározását. Az előkészületek megmutatták azonban, hogy a 75 év történetének hű részletezésére és a gyűjtemények multjának, anyagának és helyzetének ismertetésére az EME akkori rendezetlen időszaka nem alkalmas s egyelőre csak arra lehet vállalkozni, hogy kimutassák, a szoroson vett tudományos téren milyen működést fejtett ki az egyesület, s 75 éves munkája milyen nyomokat hagyott a magyar tudományosságban és közművelődésben.

Az 1937-re elkészült munka, GYÖRGY LAJOS *Bevezetése* után, négy fejezetben a négy szakosztály történetét adja elő (RAJKA LÁSZLÓ, BALOGH ERNŐ, PATAKI JENŐ és OBERDING JÓZSEF GYÖRGY) — a megalkulás és működés történetének vázát nyújtva és feljegyezve szakosztályok szerint 75 esztendő előadásainak előadóit és az előadások címét. Számptalan előadó nevét és számptalan nagyjelentőségű tudományos eredményt jelző előadáscímet szeretnénk felemlíteni — kezdve BRASSAI SÁMUEL bámulatosan sokoldalú szereplésén — de egyesek elősorolása, talán szándékolatlanul ugyan, de értékelésnek tűnhetnek fel. Éppen a *Magyar Könyvszemle* nem mellőzheti el azonban legalább az arra való emlékeztetést, hogy az EME történeti szakosztályában mutatta be a Múzeum könyvtárának őre, SZABÓ KÁROLY, a *Régi Magyar Könyvtárt!* Ebben a szakosztályban elhangzott még néhány bibliográfiai tárgyú előadás: ERDÉLYI PÁL (Mátyás király könyvtáráról), GYALUI FARKAS (A strassburgi egyetemi könyvtárról), LUKINICH IMRE (Bethlen Kata könyvtáráról), SZENTIVÁNYI RÓBERT (A Breviarium Grimani), THURY ZSIGMOND (Szombatos kódexek az Erdélyi Múzeum kéziratárában).

A könyv ötödik részében VALENTINY ANTAL az EME kiadványainak könyvészeti leírását adja az 1859-től 1934-ig terjedő időszakban. VALENTINY bevezető soraiban rámutat arra, hogy az EME érdemeinek könyvészeti összeállítás útján való bemutatása úgy történhetnék meg legjobban, ha névjegyzéket és tárgymutatót tudna készíteni az összes kiadványokról. Ehhez azonban több esztendei munkára lenne szükség. Így azután néhány egyéb kiadvány felsorolása mellett könyvészeti összeállítása az egyesület kiadványaiból készült különnyomatok jegyzékét adja. Erre a megoldásra az a megfontolás vezette, hogy a folyóiratok munkatársai a legjelentősebb tudományos kutatásuk eredményeit feltáró dolgozataikból készítettek nyilván különnyomatokat. Hangsúlyozza VALENTINY azt is, hogy a tudományos intézetek szakkönyvtárai manapság különös figyelmet fordítanak a különnyomatok gyűjtésére, hiszen egy tudományos kérdés tanulmányozásánál a 'réávonatkozó különnyomatgyűjtemény óriási könnyebbséget jelent a nehezen hozzáférhető és főleg nehezen kölcsönözhető folyóiratokkal szemben.

VALENTINY összeállítása négy csoportra oszlik. Az I. az EME folyóiratait és más időszaki kiadványait sorolja elő. Itt az egyesület központi kiadványai közt foglalnak helyet az EME *Évkönyvei* és a vándorgyűlések *Emlékkönyvei* mellett az *Erdélyi Tudományos Füzetek*; az egyes szakosztályok kiadványai sorában pedig egyebek közt az *Értesítőt*, a *Múzeumi Füzeteket*, a *Botanikai Múzeumi Füzeteket* találjuk. Az EME nagyhirű folyóirata, az *Erdélyi Múzeum*, részben központi kiadványaként szerepel, részben, mint a történeti szakosztályé. Az 1917-től szünetelő folyóirat 1930-ban támadt fel és azóta ismét megszakítás nélkül áll rendelkezésére az összes szakosztályok tudományos kutatásai eredményeinek közzétételére.

A II. csoport néhány különálló tudományos munkát és alkalmi kiadványt, a III. pedig adminisztratív kiadványokat (alapszabályok, névkönyvek, *duplumjegyzékek*) tartalmaz.

A IV. csoportban adja VALENTINY az EME kiadványaiból készült különnyomatok könyvészeti leírását. A majdnem 550 címet magába foglaló jegyzék elsőrendű bibliográfiai kézikönyv. Tekintve pedig, hogy a kötetnek névmutatója van, a különnyomatjegyzék könnyen összekapcsolható az egyes szakosztályok működésével.

Amit az egyes szakosztályok történetének írói e munka első négy fejezetében elmondtak, az összefoglalva tükröződik vissza ebben az utolsó, könyvészeti részben. Megmutatja, hogy *miért* volt az EME háromnegyedévszázados munkássága és parancsolóan jelöli meg az utat, hogy *miért* legyen a jövőben: *a tudományért és Erdélyért!*

HARSÁNYI ANDRÁS.